

NOKAVĒTS TIESISKUMS IR NEĪSTENOTS TIESISKUMS

*Dr. iur. Jana Zīle,
Daugavpils tiesas tiesnese,
Baltijas Starptautiskās akadēmijas docente, Latvija*

Publikācijas vadmotīvs ir Lielbritānijas politiķa Viljama Gladstona (1809.–1898.) teiciens: “Nokavēts tiesiskums ir neīstenots tiesiskums”¹. Taisnīgas tiesvedības efektivitāte Latvijā ir visai apšaubāma, jo atlikto tiesu sēžu skaits salīdzinājumā ar nozīmēto tiesu sēžu skaitu joprojām ir augsts, līdz ar to arī tiesvedības procesi var ilgt gadiem. Šī jautājuma risinājums bieži vien meklējams ne tik daudz normatīvo aktu pilnveidē vai procesuālo jautājumu sakārtošanā, kā visu iesaistīto pušu attieksmē un tiesiskajā apziņā. Turklāt tiesu prestižs sabiedrībā ir atkarīgs ne tikai no tā, cik pārdomāti un taisnīgi ir to nolēmumi, bet arī no tā, cik efektīvs ir tiesas darbs. Būtiski samazinot tiesu procesu ilgumu, jāpanāk cilvēku pārliecību, ka tiesas ir neatkarīgas un darbojas, lai saprātīgā termiņā spriestu taisnīgu tiesu.

Publikācijā paustas atziņas par nepieciešamību sakārtot spēkā esošos normatīvos aktus tā, lai samazinātu nepieciešamo laiku dažādu kategoriju lietu izskatīšanai, izteikts vērtējums par tiesu reformu Latgalē.

Pētījuma metodoloģisko pamatu veido zinātniskās izziņas dialektiskā metode, kā arī teorētiskā analīze.

Tiesības uz taisnīgu tiesu ir pieskaitāmas pie nozīmīgākajām personas pamattiesībām. Šo tiesību attīstības pakāpe lielā mērā uzskatāma par priekšnoteikumu personas spējai īstenot vai aizsargāt citas Satversmē vai likumos noteiktās tiesības. Tēlaini izsakoties, var apgalvot, ka minētās tiesības ir pārējo tiesību nodrošināšanas “atslēga”.

Kas ir galvenais tiesiskās kārtības nodrošināšanas līdzeklis valstī? Tā ir tiesa un tiesu vara jeb “trešā vara”, kas savu uzdevumu likumības sargāšanā pilnā apjomā var veikt tikai tad, ja likumību atjaunot tai ir ļauts ne tikai privātpersonu, sabiedrisko un privāto organizāciju, bet arī jebkuras valsts institūcijas un amatpersonu darbībā.

Gan Satversmes tiesas, gan arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse liecina, ka ievērojams skaits lietu tiek ierosināts un izskatīts tieši saistībā ar tiesību uz taisnīgu tiesu iespējamu pārkāpumu. No tā netieši izriet, ka valsts ne vienmēr

spēj pilnā mērā nodrošināt šīs visaptverošās un daudzpusīgās tiesības īstenošanu.

Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmais teikums noteic, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Šī norma sasaucas ar ANO Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas 10. pantā deklarētajām tiesībām, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantā garantētajām tiesībām uz taisnīgu tiesu un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. pantā paredzētajām tiesībām².

Šajā publikācijā tiks aplūkotas tikai atsevišķas aktuālas problēmas, kas galvenokārt skar kriminālprocesu norises jomu. Neapšaubāmi, ka arī saskaņā ar Civilprocesa likuma 1. pantu “Personas tiesības uz tiesas aizsardzību” katrai fiziskajai un juridiskajai personai ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā. Personai, kas griezusies tiesā, ir tiesības uz tās lietas izskatīšanu tiesā likumā noteiktajā procesuālajā kārtībā.

Savukārt Kriminālprocesa likuma 14. pants paredz tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tas ir bez neattaisnotas novilcināšanas.

Publikācijas galvenie akcenti ir veltīti tieši kriminālprocesa izskatīšanas problēmjautājumiem, proti: kā paātrināt krimināllietu iztiesāšanu? Kā novērst neattaisnotu tiesas sēžu kavēšanu? Vai problēma ir likumos vai to nepareizā piemērošanā? Latvijā 2016. gadā krimināllietu izskatīšana atlikta 26–27% gadījumu (dati no Tiesu informācijas sistēmas³ – TIS).

Lai nodrošinātu tiesvedību saprātīgos termiņos Latvijas tiesu sistēmā, jāsamēro tiesības un taisnīgas tiesvedības efektivitāte. Latvijā atlikto tiesu sēžu skaits salīdzinājumā ar nozīmēto tiesu sēžu skaitu joprojām ir augsts, līdz ar to arī tiesvedības procesi ilgst gadiem. Šī jautājuma risinājums bieži vien meklējams ne tik daudz normatīvo aktu pilnveidē vai procesuālo jautājumu sakārtošanā, kā visu iesaistīto pušu attieksmē un tiesiskajā apziņā.

Lietu izskatīšanas ilgums mēnešos 2016. gadā (TIS dati)

Noziedzīgā nodarījuma veidi		Lietu izskatīšanas ilgums mēnešos								Pabeigto lietu skaits (summa 1-8)
pēc Latvijas Kriminālkodeksa pantiem	pēc Krimināllikuma pantiem	līdz 3 (ieskaitot)	3 līdz 6 (ieskaitot)	6 līdz 12 (ieskaitot)	12 līdz 18 (ieskaitot)	18 līdz 24 (ieskaitot)	24 līdz 30 (ieskaitot)	30 līdz 36 (ieskaitot)	36 un ilgāk	
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Pants nav norādīts	-	4	4	5	2	0	0	1	2	18
59.-66.;159.-166. ¹	77;80.-93.	0	0	1	0	0	0	0	0	1
68. ¹ -84.; 168. ¹ -84.1	71;72;74;78;94;95;190;192;193;200;224;225;257;258;284;285;311;313;315;	80	56	40	9	4	2	2	1	194
98.	116.	5	3	3	1	0	0	0	1	13
99.	117.;118.	0	1	3	2	0	0	0	1	7
100.-103.	119.-123.	2	0	2	0	0	0	0	0	4
105.	125.	24	21	11	1	0	1	2	3	63
111.;111. ¹	174.	3	6	2	1	0	0	0	0	12
121.	159.	0	1	2	1	0	0	0	2	6
121. ¹ -124.;121. ¹ -124.	160.-162.	17	6	8	3	1	0	1	0	36
139.	175.;180.	958	343	242	73	18	11	10	26	1681
141.	176.	50	24	23	3	3	0	2	6	111
142.	177.-178.	16	11	12	5	4	1	2	7	58
143-143. ¹	183.-184.	1	0	0	0	0	0	0	0	1
161.1;2;4	207.-208.	0	0	0	0	0	0	0	2	2
164.-165.	199.;320.;323	30	10	13	1	1	1	1	1	58
169.	291.	0	0	0	0	0	0	0	0	0
169. ^{1;2;3}	271.;295.	0	0	0	0	0	0	0	0	0
204.	231.	18	8	5	3	2	1	0	2	39
213.-214.	260.;262-264;266	489	106	71	22	12	6	3	7	716
218.-220. ³	233-234;236-237	13	5	6	0	0	0	0	2	26
222.-222. ¹²	248.;249.;251.;253.;256	394	125	89	23	17	6	1	8	663
Process par noziedzīgi iegūtu mantu	-	39	2	2	1	1	0	0	0	45
Pārējie:	-	453	238	165	42	21	16	7	33	975
Kopā:	-	2596	970	705	193	84	45	32	104	4729
% no pabeigto lietu skaita	-	55	21	15	4	2	1	1	2	100
t.sk. ar nepilngadīgo iesaistīšanos	-	91	45	24	10	4	2	1	3	180
% no pabeigto lietu skaita	-	51	25	13	6	2	1	1	2	100

Bez tam tiesu prestižs sabiedrībā ir atkarīgs ne tikai no tā, cik pārdomāti un taisnīgi ir to nolēmu- mi, bet arī no tā, cik efektīvs ir pats tiesas darbs. Autores ieskatā, pretējā gadījumā tiek pārkāpts tiesiskuma, vienlīdzības un procesuālā taisnīgu- ma princips. Šādas tiesības izriet no jau minētā Latvijas Republikas Satversmes 92. panta, kas garantē tiesības uz taisnīgu tiesu.

Līdz šim Tieslietu ministrija iesniegusi Saeimā un tā apstiprinājusi vairākus būtiskus grozījumu- mus procesuālajos likumos, kuri novērš tiesas sēžu nelietderīgu atlikšanu. Piemēram, paplaši- nāta rakstveida procesa izmantošana; ieviesta tā sauktā deklarētās dzīvesvietas principa ieviešana civilprocesā, kad tiesas saziņa ar procesa dalīb- niekiem notiek ar personu deklarēto dzīvesvietu starpniecību. Ieviesta prezumpcija: ja dokuments nosūtīts uz deklarēto dzīvesvietu, uzskatāms, ka tas ir saņemts; krimināllietas bez apsūdzētā pie- dalīšanās, ja tas atkārtoti neierodas uz iztiesā- šanu neattaisnojošu iemeslu dēļ, var iztiesāt arī par mazāk smagu noziegumu, kriminālprocesā ierobežoti gadījumi, kad lietas iztiesāšana obligāti jāatliek, ja uz tiesas sēdi nav ieradies viens no vairākiem advokātiem vai prokuroriem. Proti, lietas var izskatīt tiesas sēdē arī tad, ja nav iera- dies viens no diviem vai vairākiem advokātiem vai prokuroriem; kriminālprocesā tiesai ir tiesī- bas iztiesāšanas laikā lieciniekam piemērot procesuālo piespiedu līdzekli – piespiedu atvešanu.

Katru gadu palielinās to krimināllietu skaits, kuras pirmajā instancē izskata ilgāk par vienu gadu. Latvijas tiesu praksē ir pat krimināllietas, kuras izskatīšana atlikta 118 reizes⁴. Pēc autores domām, Kriminālprocesa likumā jāparedz iespē- ja noteiktos apstākļos tiesnesim izskatīt lietu bez dalībnieku klātbūtnes.

Šobrīd jau ir izveidots tiesu kalendārs, kas ir sasaistīts ar advokātu un prokuroru kalendā- riem. Šāds plānošanas instruments ļauj novērst kaut daļu lietu atlikšanu tiesas sēžu pārkļāšanās dēļ. Neskatoties uz minēto, negodprātīgi procesa dalībnieki tomēr pamanās neierasties uz iztiesā- šanu, veicinot tiesas sēžu atlikšanu⁵.

Autore uzskata, ka Kriminālprocesa likumā jāgroza noteikumi, ka par nepamatotu tiesas sē- des kavēšanu prokuroram un advokātam var iz- teikt tikai brīdinājumu. Jāparedz arī soda nauda.

Šobrīd saskaņā ar 2014. gada 29. maija li- kumu “Grozījumi Kriminālprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2014. gada 25. jūnijā, ir veikti grozījumi Kriminālprocesa likumā, atbilstoši ku- riem ir iespējams atjaunot tiesvedību krimināllie- tās, kurās tā apturēta, jo apsūdzētais izsludināts

meklēšanā, un izskatīt lietu apsūdzētā prombūt- nē. Kriminālprocesa likuma 465. panta pirmā daļa paredz, ka, saņemot informāciju par meklēšanas rezultātiem, tiesai ir iespēja atjaunot iztiesāšanu un skatīt lietu *in absentia* ne tikai, ja meklēšanas rezultātā nav noskaidrots, ka persona atrodas ār- valstī, bet arī tad, ja meklēšanas rezultātā vispār nav noskaidrota personas atrašanās vieta. Nav pamata arī uzskatīt, ka šādos gadījumos tiks ie- robežotas apsūdzētā tiesības, jo Kriminālprocesa likuma 465. panta otrā daļa paredz īpašu kārtību attiecībā uz nolēmumu pārsūdzēšanu lietās, kas pieņemti apsūdzētā prombūtnē.

Viens no aizbaidinājumiem tiesas sēžu kavē- šanai ir kāda no procesa dalībniekiem slimība. Kriminālprocesā lietu atlikšana slimības dēļ ir viens no biežākajiem iemesliem. Šobrīd jau eso- šie grozījumi pieļauj atlikt tiesas sēdi tikai tad, kad procesa dalībniekam slimības dēļ ir noteikts gul- tas režīms. Nepieciešamības gadījumā tiesa var iz- mantot videokonferences. Turklāt ne katra slimība ir šķērslis lietas neapmeklēšanai. Tiesa var prasīt ekspertīzi par dalībnieka spēju piedalīties tiesas sēdē. Arī ārstiem nav viegli gadījumi, kad jāsniedz tiesām šie atzinumi. Turklāt šis atzinums būtu jā- sniedz neatkarīgai ārstu komisijai, kurai jāizvērtē dalībnieka dalības iespēja tiesas sēdē.

Dažbrīd rada izbrīnu Latvijas Zvērinātu ad- vokātu padomes attieksme pret tiem advokātiem, kas kavē lietu izskatīšanu tiesās. Šī attieksme vis- notaļ nav apmierinoša, jo stingrus ietekmēšanas līdzekļus padome nepielieto.

Neapstrīdami, ka procesuālās sankcijas ir jāpiemēro, tomēr nav pieļaujams, ka Latvijas Zvērinātu advokātu padome nenosoda gadīju- mus, kad advokāts ļaunprātīgi kavē tiesas sēdi⁶. Tiesnešiem jau šobrīd ar procesuālajām sankci- jām – soda naudu par tiesas sēžu neattaisnotiem kavējumiem – ir iespēja ietekmēt dalībnieku at- tieksmi pret tiesu. Tomēr tiesneši to neizmanto. Iemesls tam ir procesā iesaistīto dalībnieku man- tiskais stāvoklis. Iespējams, ka būtu jāpalielina soda naudas apmērs. Varētu arī paredzēt, ka da- lībniekiem, kuru dēļ nepamatoti atceļ tiesas sēdi, jāatlīdzina ar to saistītie izdevumi. Tomēr jāņem vērā, ka dalībnieka maksātnespējas gadījumā šis darbs būs veltīgs, jo tiesas nolēmums netiks izpildīts.

Lai mazinātu tiesas sēžu atlikšanu, nepietiek tikai ar dažiem labojumiem. Jāsamazina arī tie- sas noslodze, piemēram, palielinot ārpustiesas izskatīšanas iespēju, uzlabojot tiesu un citu ie- saistīto iestāžu darbu un darbinieku kvalifikāci- ju. Diskutējams ir jautājums, vai tiesu sistēmas

reforma, kuras gaitā jau tikušas apvienotas vairākas tiesas Latgales reģionā, ir labdabīgi ietekmējusi tiesās izskatāmo lietu savlaicīgumu. Autores ieskatā, nav iespējams krimināllietas skatīt videokonferences režīmā, jo zināmā mērā tad netiek ievēroti vairāki kriminālprocesa pamatprincipi, t. sk. tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā (gadījumā, ja apsūdzētais neatrodas tiesas zālē), tiesības uz aizstāvību (gadījumā, kad aizstāvim nav iespējams būt klāt savam aizstāvamajam), turklāt ne visas tiesas zāles (piemēram, Daugavpils tiesā) ir aprīkotas ar videoiekārtām. Turklāt prokuroru piedalīšanās tiesas sēdē un atrašanās tiesas zālē tur, kur notiek lietas izskatīšana, ir obligāta. Daudzi lietu dalībnieki dzīvo attālos rajonos no Daugavpils tiesas Daugavpilī, kurā tiek skatītas visas krimināllietas, līdz ar to viņu ierašanās ir apgrūtināta. Minētais savukārt rada iemeslus tiesas sēžu atlikšanai. Arī prokuratūras darbs tiek apgrūtināts, jo prokuroriem jāierodas tiesā gan no Krāslavas, gan Preiļiem. Ceļā tiek patērēts laiks, ko varētu izmantot savu pienākumu veikšanai prokuratūrā. Prokurori ierodas tiesā ar dienesta transportu, kas rada papildus izdevumus.

Informatīvajā ziņojumā „Par tiesu darbības teritorijām”⁷⁷ norādīts, ka tiesā ar nelielu tiesnešu skaitu nevar nodrošināt vienlaicīgi tiesnešu specializāciju un nejausības principa ievērošanu lietu sadalē. Lai nodrošinātu minēto principu vienlaicīgu ievērošanu, ir nepieciešams, lai attiecīgā tiesību nozarē vai tiesību jautājumā specializētos ne mazāk kā četri tiesneši. Šādā gadījumā ir iespējams nodrošināt gan nejausības principa un specializācijas principu ievērošanu lietu sadalē, gan augstāku tiesas spriešanas kvalitāti. Neliels tiesnešu skaits tiesās apgrūtinā esošo tiesnešu resursu piesaisti darbam pārslogotajās tiesās, piemēram, uz laiku līdz lietu uzkrājumu likvidēšanai, jo nav iespējams nodrošināt lietu izskatīšanas nepārtrauktību un lietu sadales nejausību tiesā, kas ir tiesneša pamata darba vieta. Apvienojot tiesas Latgales reģionā un izveidojot Daugavpils tiesu, minētais diezin vai tika pilnībā

ievērots. Krimināllietu izskatīšanai piesaistīti tikai seši tiesneši, bet noslodze ir pieaugusi, jo savulaik krimināllietas tika skatītas vēl arī Krāslavas un Preiļu tiesās, kurās krimināllietu izskatīšanai tika piesaistīti trīs tiesneši. No minētajām tiesām tagad krimināllietas skata viens tiesnesis, kurš strādā Daugavpils tiesā Daugavpilī.

Iespējams, ka iemesls minētajām problēmām ir neveiksmīga darba organizācija apvienotajā Daugavpils tiesā. Savulaik tikai Daugavpils tiesā (līdz apvienošanai) krimināllietu izskatīšanai tika piesaistīti seši tiesneši.

Autores viedoklis par nepieciešamību novērst tiesas sēžu kavēšanu sakrīt ar citu autoru viedokli, kas ir pētījuši šīs problēmas, un ir sekojošs:

- 1) tiesnešiem aktīvāk jāpielieto tās tiesiskās normas, kas šobrīd jau ir pieejamas – soda naudas uzlikšana par neierašanos uz tiesas sēdēm (vienas tiesas sēdes atlikšana izmaksā ap 430 eiro), drošības līdzekļa grozīšana uz stingrāku (līdz pat apcietinājuma piemērošanai), ja apsūdzētais atkārtoti neattaisnoti neierodas uz sēdi, u. c.⁸;
- 2) efektīva tiesas pavēstes izsūtīšana – varētu izmantot īsziņas, nodrošinot, ka tiek saņemts apstiprinājums par pavēstes nosūtīšanu. Ja kāds prāvas dalībnieks neierodas neskatoties uz pavēstes saņemšanu, attiecīgās sēdes darbu turpina bez viņa. Šobrīd jau ir pieņemti grozījumi Kriminālprocesa likumā par to, ka pavēstes nosūtāmas vienkāršā pasta sūtījumā;
- 3) lielāko daļu no kriminālprocesa sēdēm kavē apsūdzēto neierašanās vai aizbildinājumi. Blakus efektīviem sodiem un piespiedu līdzekļiem derētu veicināt apsūdzēto motivāciju ierasties tiesā, proti, paredzēt iespēju, ka apsūdzētā labo attieksmi pret tiesas darbu ņem vērā, nosakot soda veidu un mēru⁹.

Jāpiebilst, ka pārmērīgi biežā tiesu sēžu atlikšana iedragā ne tikai tiesiskumu un sabiedrības uzticību tiesu varai, tā kavē arī investoru ieguldījumus, kas Latvijai ir ļoti vajadzīgi.

Atsauces

¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Justice_delayed_is_justice_denied

² Čepāne I. Tiesības uz taisnīgu tiesu kā personas pamattiesības. // www.juristavards.lv/doc/117420-tiesibas-uz-taisnigu-tiesu-ka-personas-pamattiesibas.

³ Tiesu informācijas sistēma. <https://tis.ta.gov.lv/>

⁴ Judins A. Kriminālprocess: neattaisnota tiesas sēžu kavēšana un tās novēršana. // www.irlv.lv/blogi/politika/taisniga-tiesa-savlaiciga-tiesa.

- ⁵ 2012. g. 25. maija konferences “Taisnīga tiesa ir savlaicīga tiesa: kā novērst tiesas sēžu atlikšanu” materiāli. // www.irlv.lv/blogi/politika/taisniga-tiesa-savlaiciga-tiesa
- ⁶ Turpat.
- ⁷ Informatīvais ziņojums „Par tiesu darbības teritorijām”. // [www:http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40327551](http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40327551)
- ⁸ Litvinovs G. Tiesas sēžu atlikšana aizskar tiesas cieņu. // www.juristavards.lv/zinas.php?id=248233
- ⁹ Kārklīņa R. Taisnīga tiesa ir savlaicīga tiesa. // www.delfi.lv/news/comment/coment/rasma-karklina-taisniga-tiesa-savlaiciga

---

Abstract

Keynote of the publications is an expression of the British politician, William Ewart Gladstone, (1809-1898) “*Justice delayed is justice denied*”.

Effectiveness of fair legal process in Latvia is rather questionable, because the number of suspended hearings in comparison with the number of designated hearings is still high, thereby the court proceedings may continue for years. Settlement of this question often lies not so much in the improvement of legislative and normative acts or in adjustment of procedural issues, as in the attitude and legal consciousness of all involved parties.

Moreover, the prestige of judiciary and courts in the society depend not only how well- considered and fairly are their decisions, rulings, judgements etc., but also how effective is the work of courts at all. By significant reducing of length of court proceedings, it is necessary to achieve confidence for the people that courts are independent and work to judge a fair justice in a reasonable time.

In the publication are expressed opinions on the necessity to adjust the existing legislation with the purpose to minimize the time required for adjudication of various categories of cases.

Аннотация

Руководящий мотив данной статьи выражен в высказывании видного политического деятеля Великобритании У. Гладстона (1809–1898): “Несвоевременное правосудие – неосуществленное правосудие”.

По мнению автора статьи, эффективность судопроизводства в Латвии представляется весьма спорной, так как численность отложенных судебных процессов намного превышает число рассмотренных и назначенных дел. Решение этого вопроса во многом зависит от отношения участников к своим обязанностям по явке на судебные заседания, от их правового сознания. Престиж судебной системы в целом и отдельных судов в частности зависит не только от обоснованных решений, но и от организации работы судебных структур. Чем организованней будет названная работа, тем эффективнее будут рассматриваться дела, изменится и отношение к судебной системе.

В статье рассмотрены некоторые вопросы, связанные с судопроизводством по уголовным делам, дана оценка судебной реформы в Латгалии, а также сформулированы некоторые предложения, направленные на повышение эффективности судопроизводства.